

Europska konvencija o ljudskim pravima i COVID-19

The European Convention on Human Rights and COVID-19

Željko Petrović, Pravni fakultet Sveučilište u Mostaru

Sažetak— Pandemija COVID-19 neumnjivo je jedna od najvećih kriza koja je zadesila Evropu, ali i kompletnu međunarodnu zajednicu od Drugog svjetskog rata. Države se suočavaju sa opasnošću za zdravlje i život miliona ljudi, ali i sa velikom opasnošću po ekonomije država i demokratske vrijednosti koje su izgradile. Uslijed pandemije COVID-19 u međunarodnoj zajednici došlo je preduzimanja mjera koje su nepoznate savremenom društvu. U cilju zaštite života i zdravlja ljudi dovedena su u pitanje ljudska prava koja su osnova savremene Evrope. Evropske države članice Evropske konvencije o ljudskim pravima Savjeta Evrope u različitom obimu ograničile su prava i osnovne slobode zagarantovane tom Konvencijom. Međutim član 15. Evropske konvencije o ljudskim pravima dopušta državama da derogiraju Konvenciju u određenim slučajevima vanrednog stanja. U radu će se izvršiti analiza člana 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima i nekih mjera preduzetih od strane država članice Konvencije. Takođe u radu će se istražiti dopuštenost takvih mjera te potreba za derogacijom Konvencije.

Ključne riječi – Vijeće Evrope; konvencija; ljudska prava; pandemija; derogacija

Abstract – The COVID-19 pandemic is undoubtedly one of the biggest crises that has befallen Europe, but also the entire international community since World War II. States face danger to the health and lives of millions of people, but also to great danger to the economies of states and the democratic values they have built. As a result of the COVID-19 pandemic, measures have been taken in the international community that are unknown to modern society. In order to protect people's lives and health, the human rights that are the basis of modern Europe have been called into question. European states parties to the European Convention on Human Rights of the Council of Europe have, to varying degrees, restricted the rights and fundamental freedoms guaranteed by that Convention. However, Article 15 of the European Convention on Human Rights allows states to derogate from the Convention in certain cases of state of emergency. The paper will analyze Article 15 of the European Convention on Human Rights and some measures taken by the states parties to the Convention. The paper will also examine the

admissibility of such measures and the need for a derogation from the Convention.

Keywords – Council of Europe; convention; human rights; pandemic; derogation

I. UVOD

Savjet Evrope je međunarodna organizacija osnovana 1949. godine koja obezbjeđuje najpotpuniji sistem zaštite ljudskih prava u Evropi. Nastao je uslijed opasnosti koje su nakon Drugog svjetskog rata postojale u pogledu ugrožavanja ljudskih prava i političkih sloboda. Usvajanjem Konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama 4. novembra 1950. godine u Rimu početak je realizacije ideja koje su postojale dugo vremena, a to su ideje o ljudskim pravima i jedinstvu Evrope. Kako bi se zaštitila ljudska prava koja su garantovana u ovoj Konvenciji, formirani su Evropska komisija za ljudska prava i Evropski sud za ljudska prava. Usvajanjem Protokola broj 11 uz tu Konvenciju i njegovim stupanjem na snagu 1998. godine prestala je da postoji Evropska komisija za ljudska prava i formiran je novi stalni Evropski sud za ljudska prava čija je nadležnost obavezna za sve države članice Savjeta Evrope.¹

Ljudska prava predstavljaju civilizacijsko dostignuće, rezultat istorijskog napretka bez kojeg današnja međunarodna zajednica se ne može zamisliti. Ljudska prava mogu pripadati pojedincima i grupama i jednaka su za sve i sveopšta.² Danas su i sama međunarodna zajednica i progresivna pravna misao suočeni sa velikim izazovima. Radi budućnosti generacija koje dolaze ne bi se smjelo popustiti politici u nasrtaju na pravo, već se treba osigurati dosljedno poštovanje ljudskih prava i

¹ Marić, M. (2009): *Uredjenje Evropskog suda za ljudska prava*, Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope-Knjiga IV, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, str. 385-386.

² Ishay, R., M. (2004): *The History of Human Rights, From Ancient Times to the Globalization Era*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, str. 5-14.

sloboda, kako bi se obezbjedio dostojanstven život svih ljudi.³ Treba naglasiti da međunarodni pravni poredak prije svega treba da se zasniva na pravu, jer on predstavlja sveobuhvatan sistem koji se sastoji od niza elementa koji imaju za cilj očuvanje čovječanstva od anarhije.⁴

Pandemija COVID-19 pored toga što nesumnjivo predstavlja veliku svjetsku krizu ona je istovremeno i veliki izazov za sve države u međunarodnoj zajednici. Države kako bi očuvale javno zdravlje i spriječile dalje širenje ove bolesti preduzele su niz mjera kojima se dovode u pitanje ljudska prava zagantovana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Ove mjere ugrožavaju širi status zaštite ljudskih prava kao osnovu evropskih društava. Ovo je naročito izraženo kod država Zapadnog Balkana, gdje su demokratske javne institucije ponekad i dalje fragilne, dok organizacije civilnog društva biju tešku bitku da se njihova riječ čuje. Mjere izolacije i karantina koje je usvojila većina evropskih država, uključujući one na Zapadnom Balkanu, predstavljaju zadiranje u mnoga prava zaštićena Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

II. Odstupanje od Konvencije o ljudskim pravima u vanrednim situacijama

Član 15 Konvencije o ljudskim pravima propisuje mogućnost njene derogacije u vrijeme vanrednih situacija, što je u praksi bio jako rijedak slučaj. Do toga je dolazilo u slučajevima opasnosti od terorizma, državnog udara ili oružanog sukoba, dok derogacija Konvencije uzrokovana COVID-19 predstavlja prvi slučaj kada je do toga došlo uslijed potrebe očuvanja javnog zdravlja. Takav postupak se prvi put primjenio od strane velikog broja država, dok nekoliko slučajeva u kojima je ranije došlo do derogacije Konvencije predstavljali su pojedinačne izdvojene slučajeve.

Prema članu 15 Konvencije derogacija je moguća u slučajevima rata ili druge javne opasnosti koja prijeti opstanku nacije. U tom slučaju moguće je da država članica Konvencije odstupa od preuzetih obaveza samo u najnužnijoj mjeri koju iziskuje hitnost situacije, uz obavezu da takvi postupci budu u skladu sa drugim obavezama koje su preduzete po međunarodnom pravu, gdje se prije svega misli na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.⁵

Član 15 Konvencije određuje da nije moguća derogacija Konvencije koja bi dovela u pitanje pravo na život izuzev u slučajevima kada je ono ugroženo zakonitim ratnim postupcima. Takođe niko ni pod kojim okolnostima ne smije

biti podvrgnut mučenju, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Ne smije niko da se drži u ropstvu ili ropskom položaju, kao i da bude podvrgnut prinudnom ili obaveznom radu. U smislu Konvencije pod prinudnim ili obaveznom radom se ne obuvata rad u okviru lišenja slobode ili tokom uslovnog otpusta, rad u vrijeme službe vojne prirode ili u državama u kojim se ne priznaje prigovor savjesti, u okviru službe koja se zahtijeva umjesto vojne obaveze, rad koji se traži u slučajevima krize ili nesreće koja je prijetnja opstanku ili dobrobiti zajednice, te rad i služba koji su sastavni dio uobičajenih građanskih dužnosti. Takođe nesmije se derogirati član 7 Konvencije u smislu zabrane retroaktivne primjene krivičnog prava. Ukoliko dođe do derogacije Konvencije u pravcu navedenih prava smatraće se da takve mjere nemaju efekta

Prema članu 15 Konvencije u slučaju da dođe do njene derogacije država članica je dužna da obavjesti generalnog sekretara Savjeta Evrope o mjerama koje je preduzela kao i razlozima za njih. takođe ista obaveza postoji kada takve mjere prestanu da djeluju i kada se Konvencija počne ponovo u potpunosti da primjenjuje. Nesumnjivo da je državama članicama data velika sloboda u procjeni da li će se primjeniti član 15 Konvencije i to zbog razloga hitnosti situacije i karaktera javne opasnosti. Sa druge strane države članice nemaju apsolutnu slobodu te pored postojanja ograničenja po samoj Konvenciji postoji i nadzor od strane Evropskog suda. Vanredne situacije odredio je Evropski sud u slučaju *Lawless protiv Irske* kao izuzetne situacije krize ili nužde koja utiču na cijelu populaciju i predstavlja prijetnju organizovanom životu društva koje čini državu.⁶

Konvencija određuje slučajeve u kojima se ne može primjeniti član 15 dok ne određuje uslove pod kojima do toga može doći. Međutim iz prakse Evropskog suda može se zaključiti da svaka derogacija Konvencije mora biti zakonita, imati legitiman cilj, biti nužna u demokratskom društvu i biti proporcionalna u smislu da ne nanese pojedincu prekomjeran individualni teret. Svi navedeni uslovi moraju biti istovremeno ispunjeni da bi se mogla primjeniti bilo koja mjera koja će derogirati Konvenciju.⁷ Derogacija Konvencije je zakonita ukoliko je zasnovana na zakonu koji donosi parlament države članice Konvencije i koji ima određenu formu odnosno ispunjava određene uslove, prije svega da bude precizan i jasan. Postojanje legitimnog cilja i nužnosti u demokratskom društvu određuje se u svakom slučaju posebno. U slučaju COVID-19 cilj je zaštita javnog zdravlja te i sama Konvencija u članu 5 predviđa da se može ograničiti lična sloboda u slučajevima brobe protiv širenja zaraznih bolesti. Proporcionalnost se određuje od slučaja do slučaja i postojala bi ukoliko se pojedincu ne nameće preveliki individualni teret. Takođe mjere kojima se derogira Konvencija moraju biti vremenski ograničene i da traju ne koliko i sama vanredna situacija nego onoliko koliko za njima postoji potreba, tako da

³ Ferencz, B., B. (1980): *An international Criminal Court, Step Toward World Peace: A Documentary History and Analysis*, Oceana Publications, New York.

⁴ Rudolf ml., D. (2008): *Europska unija i očuvanje ribljih bogatstava u Jadranu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 45, No. 4, Split, str. 793.

⁵ Tratar, B. (2015): *Objektivne funkcije ljudskih prava iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti, Pravni fakultet Sveučilišta J.J. Strossmayer u Osijeku, Vol. 31, No. 2, Osijek, 2015.

⁶ *Lawless protiv Irske (br.3)*, zahtjev br.332/57, presuda od 01. 07. 1961.

⁷ Katić, N. (2020): *Derogacija Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda tijekom borbe protiv pandemije virusa COVID-19*, Analiza CJP, Fondacija centar za javno pravo, Sarajevo.

one moraju da budu unaprijed vremenski određene, te da istekom predviđenog roka prekinu se ili produže za određeni period.

III. LJUDSKA PRAVA U VRIJEME VANREDNOG STANJA IZAZVANOG COVID-19

Za kontrolu pandemije COVID-19 preduzete su velike mjere u cilju smanjenja prenosa ove bolesti sa osobe na osobu. Pored opasnosti po zdravlje ljudi COVID-19 ugrozio je priznata ljudska prava i ekonomije na šta nijedna država nije imuna. Sa jedne strane preduzete mjere u borbi protiv COVID-19 služe zaštiti života i zdravlja ljudi dok sa druge strane urušavaju sistem priznatih ljudskih prava i same ekonomije država u svijetu globalizacije u kojem su države upućene jedna na drugu, ukazujući time na sve negativne strane globalizma.⁸

Države masovno nisu ispoštovale obavezu koja postoji prema Konvenciji da pravovremeno obavjeste generalnog sekretara Savjeta Evrope, što stvara prostor za pravnu nesigurnost i dodatna ograničenja ljudskih prava. U vrijeme pandemije COVID-19 prije svega derogiraju se pravo na slobodu kretanja i pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti. Jedna od mjera koje su naročito korištene u vrijeme pandemije COVID-19 jeste zabrana kretanja lica mlađih od 18 i starijih od 65 godina, te zabrana kretanja svih lica u određenom periodu. Tako je zabranom napuštanja doma u toku 24 časa povrijeđen i član 5 Konvencije, pored toga što je povrijeđeno pravo slobode kretanja, strogim mjerama postignut je efekat kojim je došlo do potpunog lišenja slobode lica u određenom periodu. Pravo najveće vrijednosti nesumnjivo je pravo na život koje se preduzetim mjerama u vrijeme pandemije COVID-19 pokušava zaštititi. Međutim kod određenih kategorija lica kao što su lica starija od 65 godina to pravo je dovedeno u pitanje zabranom njihovog kretanja, jer ta lica imaju potrebu za izlascima radi liječenja, nabavke lijekova, hrane itd. Postojala je i praksa u nekim državama da su se izricale prekršajne i krivične kazne za jedno te isto djelo zato što se nisu poštovale mjere karantina i zabrane kretanja što je suprotno članu 9 Konvencije da se za istu stvar sudi dva puta u krivičnim postupcima.

Države su preduzele takve mjere koje su se uglavnom odnosile na to da su ograničile slobodu kretanja lica, te ih obavezali da ostanu u svojim domovima. Uvedene su mjere kojim se zabranjuje napuštanje države kao i slobodno kretanje u okviru državnih granica. Kada se ovakve mjere preduzimaju u određenom periodu, ne samo da dovode u pitanje pravo na slobodu kretanja i pravo na slobodu, već povređuju niz drugih prava zagarantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Takvim mjerama ugroženo je pravo poštovanja porodičnog i privatnog života jer se onemogućuju kontakti između lica, a naročito ako se radi o licima u različitim državama. Pravo na slobodu vjeroispovijesti je takođe ograničeno jer je zabranjeno obavljanje vjerskih obreda i

okupljanje lica u većim grupama. Ograničeni su i sloboda izražavanja i pravo na informisanje sa ciljem da se ne bi širile dezinformacije koje bi izazvale nemir i paniku.

Da li preduzete mjere kao odgovor na prijetnju nastalu pandemijom COVID-19 predstavljaju povredu Konvencije zavisi od konkretne situacije u državi, kao i od obima i vremena trajanja preduzetih mjera. Upravo pritisak pandemije COVID-19 ukazuje na sve ono što se u nekoj zajednici i društvu čini važnim i što se uistinu vrednuje, a to su današnjem vremenu prije svega ljudska prava.⁹ Ovakve mjere mogu da dovedu do neopravdanih i nesrazmjernih ograničenja ljudskih prava zagarantovanih Konvencijom o ljudskim pravima. Treba da se vodi računa da li preduzete mjere imaju legitiman cilj i da li su proporcionalne cilju koji se želi postići. Potrebno je da se procjeni da li se ograničenjem kretanja, socijalnim distanciranjem, samoizolacijom ili karantinom može postići zaštita većeg broja ljudi i spriječiti širenje zaraze u trenutku kada je ta mjera preduzeta. Proporcionalnost mjere zavisi najviše od dužine njenog trajanja i inteziteta, kao i težine sankcije u slučaju njenog nepridržavanja.

Države imaju obavezu da zaštite živote i zdravlje ljudi, a istovremeno imaju obavezu da zaštite prava koja garantuje Evropska konvencija o ljudskim pravima, tako da derogacija zagarantovanih prava bude u skladu sa Konvencijom, te bude u onoj mjeri koja je neophodna i samo za potrebe vanredne situacije uzrokovane pandemijom COVID-19. Države prvenstveno treba da se pridržavaju Evropske konvencije o ljudskim pravima i prakse Evropskog suda, te da uspostave ravnotežu između kolektivne zaštite i zaštite pojedinačnih prava.

IV. ZAKLJUČAK

Pandemija COVID-19 izazvala je vanrednu situaciju u čitavom svijetu. Države su se suočile sa velikom opasnošću te su morale brzo da reaguju kako bi zaštitile život i zdravlje ljudi. Radi postizanja tog cilja preduzeto je niz mjera koje su ograničile neka od ljudskih prava zagarantovanih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Prema članu 15 Konvencije moguća je derogacija ljudskih prava ukoliko su ispunjeni predviđeni uslovi. Države prilikom ograničavanja ljudskih prava treba da imaju kao legitiman cilj sprečavanje širenja virusa odnosno zaštitu života i zdravlja ljudi. Preduzete mjere moraju da budu zakonite i proporcionalne, te države treba da se kod svih nedoumica rukovode Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i praksom Evropskog suda. Države pored obaveze da zaštite zdravlje ljudi, imaju obavezu da pruže zaštitu vrijednostima demokratskog društva odnosno ljudskim pravima i vrijednostima koje štiti Konvencija bez obzira na vanrednu situaciju.

⁸ Kovačić, M. (2020): *Tehnološke zabilježke: Deglobalizacija COVIDOM-om 19*, Kemija u industriji: Časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske, Vol. 69, No. 5-6, Zagreb, str. 329.

⁹ Kuhar, M., Ferenčić, F., S. (2020): *Pobjede i porazi: borbe s pandemijama virusnih bolesti tijekom posljednjih stotinu godina*, Liječnički vijesnik, Vol. 142, No. 3-4, Zagreb, str. 112.

LITERATURA

- [1] Ferencz, B., B., *An international Criminal Court, Step Toward World Peace: A Documentary History and Analysis*, Oceana Publications, New York, 1980.
- [2] Ishay, R., M., *The History of Human Rights, From Ancient Times to the Globalization Era*, University of California Press, Berkley and Los Angeles. 2004.
- [3] Katić, N., *Derogacija Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda tijekom borbe protiv pandemije virusa COVID-19*, Analiza CJP, Fondacija centar za javno pravo, Sarajevo, 2020.
- [4] Kovačić, M., *Tehnološke zabilješke: Deglobalizacija COVIDOM-om 19*, Kemija u industriji: Časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske, Vol. 69, No. 5-6, Zagreb, 2020.
- [5] Kuhar, M., Ferencić, F., S., *Pobjede i porazi: borbe s pandemijama virusnih bolesti tijekom posljednjih stotinu godina*, Liječnički vijesnik, Vol, 142, No. 3-4, Zagreb, 2020.
- [6] Marić, M., *Uređenje Evropskog suda za ljudska prava, Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope-Knjiga IV*, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2009.
- [7] Rudolf ml., D., *Europska unija i očuvanje ribljih bogatstava u Jadranu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 45, No. 4, Split, 2008.